

I.

In de legendarische jaren zestig van de vorige eeuw waren mijn ouders nog in de ban van de Tweede Wereldoorlog. Tijdens het avondeten begonnen ze regelmatig te Hitleren. Als ze op dreef raakten knoopten ze er ook een potje Mengelen aan vast.

Het was of het eten dan pas zijn ware aard prijs gaf. Half gesmolten, geraspte kaas smaakt bijvoorbeeld scherper en hartiger als je luistert naar een verhaal over iemand die met een instrument waarbij ik me een soort ijstang voorstelde ogen uit hun kassen wipt. ('Ja, bij kinderen deed ie dat.') Aardappelen lieten hun mufheid je mond binnenstromen (een smaak die ik associeerde met dagenlang bewolkt weer en wilde muizen met een rommelige grijze vacht, diertjes waarvan weinig goeds viel te verwachten), een mufheid die zich tot diep in je keel verspreidde, waardoor slikken zo iets werd als met je blote handen proberen tegen een hoge muur op te klimmen.

In de tuin maakte de schemering van de gelegenheid gebruik om verder op te rukken. De struiken en bomen zonken er gelaten in weg. Een merel ging wijselijk over op binnenssnaveels fluiten.

Mijn moeder (een zeer lange vrouw met grote, groenblauwe ogen en kortgeknipt peper-en-zoutkleurig haar) riep dan vaak met een stem die niet schalde, maar wel iets deed wat ertoe neigde, dat het leven zinloos was, of dat god in Auschwitz was gestorven. Daarna boog ze zich naar me toe (holle rug, schouderpartijen die roofvogelachtig werden opgetrokken) en zei op samenzweerderige toon: ‘Ja jongen, er zijn wel een hoop mensen tot wie het nog niet is doorgedrongen. De kerken zitten nog best vol –, maar die lui zijn allemaal niet goed snik, trek je daar maar niets van aan.’

Laten we ons voorstellen dat zo’n avond werd gevolgd door een prachtige, zomerse dag. De zinloosheid van het leven (Mengeles slachtoffers en gods graf met zachte aandrang met zich meevoerende, kom kindertjes, nu niet teutebellen) werd dan gedwongen zich heel ver terug te trekken, in een gebied achter de dingen. Het gebied waarin ik me ophield dijde op een dergelijke dag voelbaar uit, tot kolossale proporties. Door de zon verwarmde grasvelden, waarover je kon rennen, achter een bal aan, of schietend met een klappertjespistool (waardoor de wereld zich verdubbelde en je opeens zorgeloos

in twee werelden tegelijk voortdraafde). Rijen bomen, die met hun duizenden en nog eens duizenden blaadjes een mild geluid maakten. Je begreep dat dit geluid half muziek, half praten was, in een bijna begrijpelijke taal. Je kunt onder zulke bomen in de schaduw liggen. Uren; of zelfs de rest van je leven. Dat laatste gebeurt écht – als je opstaat voel je dat je nog wel een sterke overeenkomst vertoont met degene die zich een paar minuten of uren geleden in het gras onder de bomen uitstreckte, maar dat je toch iemand anders bent geworden. Tijdens dat opstaan schud je de laatste restjes van je vroegere ik van je af, tegelijk met een heleboel plakkerige grassprietjes en de kilte die in je lichaam is getrokken.

Nog een plek waar je kunt gaan liggen: daar waar geen bomen zijn, midden op het grasveld. Nu blijkt ook de lucht te kunnen praten, in een taal waarvan je een deel, je zou kunnen zeggen *de schil* met je oren hoort, de rest, het belangrijkste deel met... Ja, dat is een beetje een ingewikkelde kwestie, althans, dat zou het kunnen zijn, als het niet zo kinderlijk eenvoudig was. Je hebt stomweg *nóg* een paar oren, alleen zijn die onzichtbaar. Behoedzaam laat je je blik opstijgen, steeds verder het blauw in. Dieper en dieper naar binnen. Hoewel je blik omhooggaat, krijg je toch een gevoel van vallen. Er is alleen geen bodem. Het gaat maar door, waardoor de snelheid vervaagt. De man die honderd kilometer per uur kon rennen, maar tot de ontdekking kwam dat de afstand die hij moest af-

leggen miljoenen kilometers lang was, kreeg al gauw de indruk dat hij het kalm aan deed. Er zijn ook wolken, een soort vliegende bergen, alleen veranderlijker van vorm en zachter, zachter dan je deken, zachter dan dons, dan veertjes. En als zo'n wolk voor de zon schuift, glijdt er een reusachtige koele hand over je heen, van top teen, van haartjes tot nageltjes, van do tot ti – en nu even dit: jij bent hier. De zinloosheid van het bestaan waar mamma het steeds over heeft is hier afgezet, net als een machine, een apparaat. Zo'n ding kun je aan en uit doen, dat weet je toch? Jij bent immers een slim jongetje. (Is dat wel zo? Ja, dat is-zoiszoiszo.) En zal het nooit aangaan, dat apparaat?

Geloof is niet het goede woord. Een soort mengsel van verlangen, wilskracht en vertrouwen. Ik lig nog steeds in het gras, in de zon, en intussen blijkt dat mengsel te proberen zichzelf in geloof te veranderen, een proces vergelijkbaar met een emmer vol water laten stromen. Het verschil, dat je groot zou kunnen noemen, ware het niet dat de toestand waarin ik verkeer me in staat stelt het luchtig op te nemen: hoeveel water er ook in stroomt, het bereikt nooit de rand van deze emmer.

Ik was in die tijd erg geïnteresseerd in vissen. Nou ja, het is nooit helemaal overgegaan, maar het is niet meer zoals vroeger.

Zodra ik ergens een sloot ontdekte, veerde er iets in me op.

Eropaf, voetstappen dempend, allerlei berekeningen makend. De waterkant zo benaderen dat ik niet zichtbaar was voor de vissen, zij wel voor mij.

Vissen, wist ik, verzamelden zich vaak bij duikers, sluizen en stuwen als er ‘veel stroom in het water zat’. (Naderhand leerde ik dat veel stroom veel zuurstof betekende.)

De vissen balanceerden in het water, of ze dansen en dwarrelden. Voorns en ruisvoorns. (Het is niet bepaald wat je noemt ‘algemeen bekend’, maar er bestaat geen mooiere kleur rood dan ruisvoornvinrood, geen mooiere kleur goud dan die van ruisvoornflanken; vergeleken daarbij is de kleur van een goudvis een jammerlijke mislukking.) Soms waren er ook schooltjes baarzen, altijd met iets nadenkends, naar binnen gekeerds. (Maar ze beloerden de voorns om te zien of er een geschikt was voor consumptie.)

De vissen schenen geen ander doel te hebben dan wat ze deden.

Het gebeurde wel eens dat ze plotseling alle kanten op stoven. In de geheimzinnige leegte die ze achterlieten hing dan een sardonisch glimlachende snoek. Soms dwarrelde er een goud- en zilverkleurig wolkje schubben om zijn kop.

Wat ik wilde (of zou ik beter kunnen schrijven ‘heb gewild?’): leven zoals die vissen.

Dwarrelend.

Dansend – en dat de snoek nooit kwam.

2.

Ik had me voorgenomen nu met een elegante ballerinasprong te belanden in de vijfde klas van de middelbare school –, maar het verhaal werkt niet mee.

Een tussenlanding in de tweede klas blijkt noodzakelijk.

Misschien omdat het dwarrelen toen niet meer zo goed lukte.

Een inzinking die tijdelijk bleek (in de derde ging het al weer beter), maar intussen was ze er toch maar. Een nauwe, schrijnende doorgang diende zich aan. Ik wrong me er met de grootst mogelijke moeite door en werd gedwongen afstand te doen van de uiterlijke tekenen van mijn kind-zijn. Het kind ging ondergronds. Het kreeg bovendien gezelschap van een wezen dat veel overeenkomsten vertoonde met Gollem (ik had *The Lord of the Rings* inmiddels een keer of tien gelezen) en dat ik ook verborgen moest zien te houden.

Al tegen het einde van de eerste klas was mijn moeder nogal onhandelbaar geworden. Ze huilde en krijste uren achter elkaar (en op mysterieuze wijze slaagde ze erin daarbij tientallen sigaretten in de as te leggen). Om meer aandacht te trekken ging ze er vaak bij op het balkon staan, of ze zette een raam open en boog haar bovenlichaam ver naar buiten.

Tegen de tijd dat ik mijn eerste tweedeklasweken

achter de rug had (ik overwoog om in plaats van ‘achter de rug had’ ‘doorstaan had’ te schrijven, maar ik weet eigenlijk niet of ik ze doorstond; op een dag waren ze voorbij, dat is zeker), tegen die tijd dus, werd mijn moeder in een inrichting opgenomen.

Ik vond het wel rustig dat er, in huis of op het balkon, niet meer werd geblèrd of gekrijst. Mijn vader was nu nadrukkelijker aanwezig, met zijn altijd feestelijk, soms wanhopig feestelijk klinkende stem, en zijn handen die een semiautonom bestaan schenen te leiden en vaak zonder aanwijsbaar doel aan het een of ander frutselden, bijvoorbeeld aan zijn kleren of zijn lichaam (of aan beide tegelijk, en het ene kon ook overgaan in het andere, een knie was omhuld door een broekspijp, dus na het uitvoerig betasten van een knieschijf kon er aan textiel worden geplukt).

Hij verzekerde me dat mijn moeder natuurlijk beter zou worden; dat ze nu ‘in goede handen was’.

Mijn moeder maakte echter een nogal lusteloze indruk toen we eens op bezoek kwamen. Ze klaagde over ‘pillen die niet hielpen’ en dat men wilde dat ze ging ‘schilderen terwijl ik dat helemaal niet kan’. ‘Dan zeggen ze dat het daar niet om gaat; dat ik mijn gevoel erin moet leggen. Ik zeg: “Ik wil juist van dat gevoel áf. Niet dat ik er ook nog op een stuk papier tegenaan moet kijken.” En praten met de andere patiënten; dat willen ze ook maar steeds van me: dat

ik op een stoeltje in een kring met die mensen ga zitten drammen over waar we zoal last van hebben. Ik krijg schele hoofdpijn van al dat gejammer. Er loopt hier ook een man rond – Groverd heetie – best een aardige man, daar niet van – die zegt steeds: “Ik wil samen met u door de angst heen, mevrouw.” Ik zeg: “Trekt u dan ook bij ons in, als ik weer naar huis moet?”

De herfst was in zijn grimmige stadium (grauw licht, overal ontbladerde, bijna zwarte, zich in smartelijke bochten wringende boomtakken, slijk en modder, het met afgevallen bladeren bedekte plaveisel geestdriftig ondergescheten door katten, honden en verwaaid gevogelte) toen mijn vader me, voorzichtig alsof hij een fragiel glazen paleis voor me uitstalde, vertelde dat mijn moeder weer thuis wilde komen, omdat ze ‘nou ja, jongen – ze zegt dat ze er schoon genoeg van heeft en dat het allemaal toch geen snars helpt’.

Het volgende ogenblik leek niet voorbij te stromen, of te glijden, of hoe je het ook noemt, wat ogenblikken gewoonlijk doen, maar als een beschonken kip, of zelfs een kalkoen, voorbij te *waggelen*.

Mijn lichaam scheen zich in net zo’n smartelijke bocht te wringen als de boomtakken. Waarna ik een krijsaanval kreeg à la mijn moeder.

Als ze niet beter was, wilde ik niet dat ze (longen vol lucht zuigen voor de volgende uithaal)... Als ze thuiskwam alles kapot en aan diggelen (nog eens)...

De bestekladen leeggeschud op het kleed in de huiskamer. Haar hele sierflessen- (en weer)... sierflessenverzameling aan scherven... Al haar kleren die hier nog in de kasten hingen... aan flarden.

In die trant ging ik nog een poosje verder.

Mijn vaders grote ogen en de oplettende, vriendelijke uitdrukking op zijn gezicht.

Dat hij het met haar zou bespreken. Het kwam allemaal vast wel in orde, hè, hij zou er, samen met haar en die mensen daar, wel iets op vinden.

Een paar weken later onderging mijn moeder een elektroshockbehandeling. Niet lang daarna was ze voldoende opgeknapt om naar huis terug te keren.

3.

In de vijfde klas doorbrak mijn dwarrelen als het ware zijn grenzen. Kreeg Beethovenachtige trekjes. Van de Ode an die Freude kun je moeilijk zeggen dat het dwarreelmuziek is.

Na een paar weken besloot ik om te blijven zitten en ruim de helft van mijn vakken te laten vallen. Wel sprak ik af dat ik alle lesuren aanwezig moest zijn, 'omdat ik anders maar in bed bleef liggen'. Ik sliep weinig. Ik las van alles door elkaar, bijvoorbeeld tot drie, vier uur 's nachts Dostojevski, en dan ging ik tijdens het natuurkundeblokkuur van half-

negen 's morgens verder met Prousts Op zoek naar de verloren tijd – als ik mijn vriendjes en vriendinnetjes niet van hun werk hield. In plaats van zich onder te dompelen in Proust moesten die arme zielen zich aftobben met de vraag wat er zou gebeuren als je een drie pond wegende, oneindig vervelende kogel rondslingerde met snelheid x aan een twee meter lang, oneindig vervelend touw, enzovoort, en zo verder, oneindig lang durende gaap. Iets in me zwol dan op en vulde zich met voorjaarszonachtig licht, dat onder meer was samengesteld uit medelijden. Ik móést ervoor zorgen dat ze zich niet konden concentreren en dat hun sommen in de knoop raakten. Ik was toch een goed mens? Dan moest ik proberen om ze op te heffen naar de gelukzalige toestand waarin ik zelf verkeerde. Het zou heel egoïstisch zijn om dat niet te doen; en ook een beetje eenzaam.

Dan loopt Nicole door de klas – niet als een meisje. Aan lopen als een meisje deed ze niet. Gewoonlijk liep ze als een man met een taak, een missie. Ietsje voorovergebogen, waardoor haar lange haar (zwart als een zwarte kat, geen krullen, maar ook niet volkomen steil) een klein beetje naar voren glijdt. Ze draagt een pak, zwart of paars (vaak), bruin (minder vaak), mosgroen (idem), of marineblauw (en bijvoorbeeld nooit rood of geel), een pak van ribfluweel. Zelden is ze anders gekleed. Als het warm is in de klas, trekt ze haar jasje uit en hangt het over